

Residiv cinayətkarlığın nəzəri əsasları və kriminoloji mahiyyəti

Ayişə Əliyeva 

Xülasə. Residiv cinayətkarlıq müasir dövrdə cinayət hüququ və kriminologiya elminin aktual tədqiqat istiqamətlərindən biri olmaqla, cinayət davranışının davamlılığını xarakterizə edən mürəkkəb sosial-hüquqi hadisə hesab edilir. Məqalənin məqsədi residiv cinayətkarlığın nəzəri əsaslarını, cinayət-hüquqi və kriminoloji mahiyyətini kompleks şəkildə təhlil etmək, bu sahədə mövcud elmi yanaşmaları ümumiləşdirmək və Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyində residiv institutunun hüquqi tənzimlənməsini qiymətləndirməkdir. Tədqiqat zamanı formal-hüquqi, müqayisəli-hüquqi, sistemli təhlil və elmi ədəbiyyatın təhlili metodlarından istifadə edilmişdir. Araşdırma çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin residivə dair müddəaları, Konstitusiya Məhkəməsi və Ali Məhkəmə Plenumunun müvafiq qərarları, eləcə də yerli və xarici müəlliflərin elmi əsərləri təhlil edilmişdir. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, residiv cinayətkarlığın yalnız hüquqi institut kimi qiymətləndirilməsi onun mahiyyətinin tam açıqlanmasına imkan vermir. Residiv davranışının formalaşmasına şəxsin əvvəlki kriminal təcrübəsi ilə yanaşı, sosial mühit, hüquqi şüur, davranış xüsusiyyətləri və digər kriminoloji determinantlar da əhəmiyyətli təsir göstərir. Müəyyən olunmuşdur ki, residiv cinayətkarlığın düzgün qiymətləndirilməsi üçün cinayət-hüquqi və kriminoloji yanaşmaların qarşılıqlı əlaqədə tətbiqi zəruridir. Məqalədə əldə edilmiş nəticələr residiv institutunun nəzəri əsaslarının daha dolğun izahına, cinayət qanunvericiliyinin tətbiqinin elmi baxımdan qiymətləndirilməsinə və gələcək tədqiqatlar üçün nəzəri əsasların formalaşdırılmasına töhfə verir.

Açar sözlər: residiv cinayətkarlıq, residiv, kriminologiya, cinayət hüququ, cinayətkar şəxsiyyəti, cinayət davranışı

AR DİN Polis Akademiyası, doktorant, Bakı, Azərbaycan

E-poçt: doktorantaliyeva19@gmail.com

Daxil oldu: 17 Mart 2026; Qəbul edildi: 19 May 2026; Onlayn dərc edildi: 30 İyul 2026

© Müəllif(lər) 2026. Bu açıq girişli məqalə Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyasının (CC BY-NC 4.0) şərtlərinə uyğun olaraq yayımlanmışdır.

Theoretical Foundations and Criminological Essence of Recidivism

Ayisha Aliyeva 

Abstract. Recidivism is regarded as one of the most significant research areas in contemporary criminal law and criminology, reflecting the continuity and persistence of criminal behaviour. The purpose of this article is to examine the theoretical foundations and criminological essence of recidivism, to analyse existing scientific approaches to this phenomenon, and to evaluate the legal regulation of the institution of recidivism under the criminal legislation of the Republic of Azerbaijan. The research employs formal legal, comparative legal, systematic, and doctrinal research methods.

The provisions of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan concerning recidivism, the relevant decisions of the Constitutional Court and the Supreme Court, as well as the scientific works of national and foreign scholars have been analysed. The findings demonstrate that recidivism should not be regarded solely as a criminal law institution. The recurrence of criminal behaviour is determined not only by previous convictions but also by a combination of criminological factors, including the offender's personality, social environment, legal awareness, and previous criminal experience. The study concludes that a comprehensive understanding of recidivism requires the integration of criminal law and criminological approaches. The findings contribute to a deeper theoretical understanding of the institution of recidivism and may serve as a scientific basis for improving both criminal legislation and future criminological research.

Keywords: *recidivism, criminal law, criminology, offender personality, criminal behaviour, criminal conviction*

MIA Police Academy, Doctoral student, Baku, Azerbaijan

E-mail: doktorantaliyeva19@gmail.com

Received: 17 March 2026; Accepted: 19 May 2026; Published online: 30 July 2026

© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Müasir dövrdə cinayətkarlığın strukturunda və dinamikasında baş verən dəyişikliklər residiv cinayətkarlığın həm cinayət hüququ, həm də kriminologiya baxımından daha dərinlən araşdırılmasını zəruri edir. Cəmiyyətin sosial-iqtisadi münasibətlərində baş verən dəyişikliklər, urbanizasiya prosesinin sürətlənməsi, sosial nəzarət mexanizmlərinin transformasiyası və cinayətkarlığın yeni formalarının meydana çıxması residiv cinayətkarlığın səviyyəsinə də birbaşa təsir göstərir. Bu baxımdan residiv cinayətkarlığın nəzəri əsaslarının və kriminoloji mahiyyətinin öyrənilməsi yalnız elmi deyil, həm də praktik əhəmiyyət daşıyır.

Residiv cinayətkarlıq cinayət hüququnda hüquqi institut, kriminologiyada isə mürəkkəb sosial-hüquqi hadisə kimi qiymətləndirilir (Alekseev, 2012). Cinayət hüququ baxımından residiv anlayışı qanunvericilikdə müəyyən edilmiş hüquqi əlamətlər əsasında formalaşır və cinayət məsuliyyətinin həcminə, cəzanın fərdiləşdirilməsinə, eləcə də cinayət-hüquqi təsir tədbirlərinin seçilməsinə təsir göstərir. Kriminoloji baxımdan isə residiv yalnız hüquqi fakt kimi deyil, şəxsin təkrar cinayət davranışını şərtləndirən sosial, iqtisadi, psixoloji və fərdi amillərin qarşılıqlı təsiri nəticəsində yaranan mürəkkəb proses kimi qəbul edilir. Müasir elmi ədəbiyyatda residiv cinayətkarlığın mahiyyəti müxtəlif nəzəri yanaşmalar əsasında izah olunur. Araşdırmalarda qeyd edilir ki, residiv cinayətkarlıq cinayət davranışının davamlılığını xarakterizə edən əsas göstəricilərdən biridir və cinayətkarlığın strukturunda sabit kriminal kontingentin mövcudluğunu əks etdirir (Luneev, 2005, s. 45; Alekseev, 2012). Bu baxımdan residivin öyrənilməsi təkcə cinayət törətmiş şəxsin hüquqi vəziyyətinin müəyyənəşdirilməsi ilə məhdudlaşmır, həm də cinayətkarlığın inkişaf meyillərinin, onun determinantlarının və profilaktika mexanizmlərinin araşdırılmasına xidmət edir.

Kriminoloji yanaşmaya görə təkrar cinayət davranışının formalaşması yalnız əvvəlki məhkumluq faktı ilə əlaqələndirilə bilməz. Şəxsin sosial mühiti, ailə münasibətləri, məşğulluq vəziyyəti, hüquqi şüur səviyyəsi, əvvəlki kriminal təcrübəsi və cəmiyyətə adaptasiya imkanları residiv davranışın formalaşmasına təsir göstərən əsas amillər hesab edilir (Kudryavtsev, 1976, s. 74; Andrews & Bonta, 2010; Siegel, 2018). Bu səbəbdən residiv cinayətkarlığın öyrənilməsi zamanı cinayət törətmiş şəxsin fərdi xüsusiyyətlərinin və davranış modelinin kompleks şəkildə təhlili xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Müasir yanaşmalarda residiv anlayışının yalnız formal hüquqi institut kimi deyil, eyni zamanda tətbiq

edilən cəza tədbirlərinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi üçün mühüm meyar olduğu qeyd edilir. Bu yanaşmaya əsasən, təkrar cinayət davranışının öyrənilməsi gələcəkdə cinayət törətmə riskinin müəyyənləşdirilməsi və fərdi profilaktik tədbirlərin hazırlanması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır (Özgenç, 2022; Özbek, 2021).

Elmi ədəbiyyatda cinayət hüququnun əsas funksiyalarından birinin gələcək cinayətlərin qarşısının alınmasına yönəlmiş hüquqi mexanizmlərin formalaşdırılması olduğu göstərilir. Bu baxımdan residiv cinayətkarlıq cinayət-hüquqi təsir tədbirlərinin və cəza siyasətinin effektivliyinin qiymətləndirilməsinə imkan verən mühüm göstəricilərdən biri hesab olunur (Beccaria, 2009/1764; Roxin, 2006, s. 97). Azərbaycan Respublikasında residiv cinayətkarlığın hüquqi əsasları Cinayət Məcəlləsində müəyyən edilmişdir. Bununla yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsinin və Ali Məhkəmənin formalaşdırdığı hüquqi mövqelər residiv institutunun tətbiqi zamanı qanunvericiliyin vahid şəkildə şərh edilməsinə və hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin olunmasına xidmət edir. Lakin mövcud normativ tənzimləmə residiv cinayətkarlığın yalnız hüquqi tərəfini əhatə edir. Onun yaranmasına təsir edən kriminoloji determinantların, cinayətkar şəxsiyyətinin xüsusiyyətlərinin və təkrar cinayət davranışını şərtləndirən sosial amillərin ayrıca təhlil edilməsi zərurəti qalmaqdadır. Məhz bu baxımdan residiv cinayətkarlığın nəzəri əsaslarının və kriminoloji mahiyyətinin kompleks şəkildə araşdırılması aktual elmi problem kimi çıxış edir. Belə tədqiqat cinayət-hüquqi normaların tətbiqinin təkmilləşdirilməsi, residiv cinayətkarlığın səbəblərinin daha dolğun müəyyən edilməsi və gələcək elmi araşdırmalar üçün nəzəri əsasların formalaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Tədqiqatın məqsədi residiv cinayətkarlığın nəzəri əsaslarını, onun cinayət-hüquqi və kriminoloji mahiyyətini, residiv davranışını formalaşdıran əsas amilləri və bu sahədə mövcud elmi yanaşmaları təhlil etməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın vəzifələri aşağıdakılardır:

- residiv cinayətkarlıq anlayışının nəzəri əsaslarını araşdırmaq;
- residivin cinayət-hüquqi və kriminoloji mahiyyətini müqayisəli şəkildə təhlil etmək;
- Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyində residiv institutunun hüquqi tənzimlənməsini qiymətləndirmək;
- məhkəmə təcrübəsində formalaşmış hüquqi mövqeləri təhlil etmək;
- residiv cinayət davranışını şərtləndirən əsas kriminoloji amilləri müəyyən etmək.

Metodlar

Tədqiqat zamanı residiv cinayətkarlığın nəzəri əsaslarının və kriminoloji mahiyyətinin hərtərəfli araşdırılması məqsədilə hüquq elmlərində geniş tətbiq olunan ümumi və xüsusi elmi tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir. Araşdırmanın metodoloji əsasını sistemli yanaşma təşkil etmiş, residiv cinayətkarlıq cinayət hüququ və kriminologiyanın qarşılıqlı əlaqəsi kontekstində təhlil edilmişdir. Tədqiqatın aparılması zamanı ilk növbədə formal-hüquqi metoddan istifadə olunmuşdur. Bu metod vasitəsilə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində residiv institutunu tənzimləyən normaların məzmunu, onların hüquqi mahiyyəti və tətbiq xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. Xüsusilə Cinayət Məcəlləsinin 18-ci, 61-ci və 65-ci maddələrinin qarşılıqlı əlaqəsi təhlil edilərək residiv cinayətkarlığın hüquqi əlamətləri müəyyən edilmişdir (Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, 1999).

Araşdırmada müqayisəli-hüquqi metoddan da istifadə edilmişdir. Bu metod vasitəsilə residiv anlayışına dair Azərbaycan qanunvericiliyində nəzərdə tutulan yanaşmalar xarici dövlətlərin hüquq doktrinasında formalaşmış elmi baxışlarla müqayisə edilmişdir. Xüsusilə Almaniya və Türkiyə cinayət hüququ doktrinasında residivə dair mövcud nəzəri yanaşmalar təhlil olunmuş, onların Azərbaycan hüquq sistemi ilə oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edilmişdir (Roxin, 2006, s. 97; Özgenç, 2022; Özbek, 2021).

Tədqiqatın mühüm hissəsini məhkəmə təcrübəsinin təhlili təşkil etmişdir. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18-ci və 83.1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair" 6 sentyabr 2010-cu il tarixli Qərar, eləcə də Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun "Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında" 25 iyun 2003-cü il tarixli, 4 nömrəli Qərarı hüquqi təhlilə cəlb edilmişdir. Bununla yanaşı, sistemli təhlil metodundan istifadə olunaraq residiv cinayətkarlığın hüquqi və kriminoloji aspektləri qarşılıqlı əlaqədə araşdırılmışdır. Bu metod residiv cinayətkarlığın yalnız hüquqi institut kimi deyil, həm də sosial proses kimi qiymətləndirilməsinə imkan vermişdir.

Tədqiqatda həmçinin elmi ədəbiyyatın sistemli təhlili metodundan istifadə edilmişdir. Yerli və xarici müəlliflərin residiv cinayətkarlıq, cinayətkar şəxsiyyəti və kriminoloji determinantlara dair elmi əsərləri müqayisəli şəkildə öyrənilmiş, müxtəlif elmi yanaşmalar ümumiləşdirilmiş və onların müasir hüquq nəzəriyyəsində əhəmiyyəti qiymətləndirilmişdir (Aliyev & Mansurov, 2017; Kudryavtsev, 1976; Luneev, 2005). Beləliklə, tətbiq edilmiş metodlar residiv cinayətkarlığın nəzəri əsaslarının, hüquqi mahiyyətinin və kriminoloji xüsusiyyətlərinin kompleks şəkildə araşdırılmasına, əldə edilən nəticələrin elmi cəhətdən əsaslandırılmasına imkan vermişdir.

Nəticələr

Aparılmış normativ-hüquqi və elmi təhlil nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, residiv cinayətkarlıq Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyində müstəqil cinayət-hüquqi institut kimi təsbit edilmişdir. Cinayət Məcəlləsinin 18-ci maddəsində residivin anlayışı və növləri müəyyən edilməklə onun hüquqi əlamətləri dəqiq göstərilmişdir. Həmin normaya əsasən, əvvəllər qəsdən cinayət törətməyə görə məhkum olunmuş şəxsin yenidən qəsdən cinayət törətməsi cinayətlərin residivi hesab edilir (Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, 1999).

Araşdırma göstərir ki, residivin hüquqi tərkibinin yaranması üçün yalnız təkrar cinayət törədilməsi kifayət etmir. Bunun üçün əvvəlki məhkumluğun qanuni qüvvədə olması, törədilmiş hər iki cinayətin qəsdən törədilməsi və qanunda nəzərdə tutulmuş digər hüquqi şərtlərin mövcudluğu zəruridir. Bu xüsusiyyət residiv institutunu cinayətlərin digər çoxluğu formalarından fərqləndirən əsas meyarlardan biridir. Təhlil nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, residiv institutu cəzanın fərdiləşdirilməsi mexanizmində də mühüm yer tutur. Cinayət Məcəlləsinin 61-ci maddəsində residiv cəzanı ağırlaşdıran hallar sırasına daxil edilmiş, 65-ci maddədə isə residiv zamanı cəzanın təyin edilməsinin xüsusiyyətləri ayrıca tənzimlənmişdir (Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, 1999). Bu normalar residiv törətmiş şəxsin cinayət davranışının davamlılığının cəzanın seçilməsi zamanı nəzərə alınmasını təmin edir.

Məhkəmə təcrübəsinin təhlili göstərir ki, residiv institutunun tətbiqində hüquqi müəyyənlik prinsipinə xüsusi əhəmiyyət verilir. Konstitusiyası Məhkəməsinin 6 sentyabr 2021-ci il tarixli qərarında göstərilmişdir ki, məhkumluğun ödənilməsi və ya götürülməsi residivin müəyyən edilməsi zamanı hüquqi nəticə doğurmur və belə hallarda əvvəlki məhkumluq residivin müəyyən edilməsində nəzərə alınma bilməz (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumu, 2021).

Ali Məhkəmənin Plenum qərarının təhlili də göstərir ki, cəza təyin edilərkən yalnız residiv faktının mövcudluğu deyil, eyni zamanda törədilmiş cinayətin ictimai təhlükəlilik dərəcəsi, təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyəti və cəzanın onun islah olunmasına göstərəcəyi təsir də nəzərə alınmalıdır (Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumu, 2003). Bu yanaşma cinayət məsuliyyətinin fərdiləşdirilməsi prinsipinin praktiki tətbiqini təmin edir. Elmi mənbələrin müqayisəli təhlili göstərir ki, residiv cinayətkarlığın mahiyyəti müxtəlif hüquq sistemlərində oxşar məzmununda izah olunsada, kriminoloji yanaşmalarda onun sosial determinantlarına daha geniş yer verilir. Müasir elmi yanaşmalar residiv

davranışını yalnız hüquqi statusla deyil, həm də cinayətkar şəxsiyyətinin xüsusiyyətləri, sosial mühit, əvvəlki kriminal təcrübə və hüquqi şüurun səviyyəsi ilə əlaqələndirir (Luneev, 2005; Dolgova, 2010; Aliyev və Mansurov, 2017).

Beləliklə, aparılmış araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, residiv cinayətkarlıq yalnız hüquqi kateqoriya deyil, həm də çoxşaxəli kriminoloji hadisədir. Onun mahiyyətinin tam dərk olunması üçün normativ-hüquqi təhlilin kriminoloji yanaşmalarla əlaqələndirilməsi zəruridir.

Müzakirə

Aparılmış araşdırmanın nəticələri göstərir ki, residiv cinayətkarlığın yalnız cinayət-hüquqi institut kimi qiymətləndirilməsi onun mahiyyətinin tam müəyyən edilməsinə imkan vermir. Cinayət qanunvericiliyi residivin yaranma şərtlərini, hüquqi nəticələrini və cəzanın fərdiləşdirilməsi zamanı nəzərə alınacaq meyarları müəyyən etsə də, təkrar cinayət davranışını formalaşdıran sosial və kriminoloji determinantları tam əhatə etmir. Bu baxımdan residiv cinayətkarlığın yalnız normativ hüquqi çərçivədə deyil, həm də kriminoloji baxımdan araşdırılması zəruri hesab edilməlidir.

Müasir kriminoloji yanaşmalar residiv cinayətkarlığın çoxfaktorlu sosial hadisə olduğunu göstərir. Təkrar cinayət davranışının formalaşmasına təsir edən amillər yalnız əvvəlki məhkumluq və ya tətbiq edilmiş cəzanın növü ilə məhdudlaşmır. Şəxsin ailə mühiti, təhsil səviyyəsi, məşğulluq vəziyyəti, sosial təminatı, hüquqi şüuru və cəmiyyətə inteqrasiya imkanları residiv davranışın yaranmasında mühüm rol oynayır (Kudryavtsev, 1976; Kuznetsova, 1984; Inshakov, 2000). Bu səbəbdən residiv cinayətkarlığın izahı zamanı hüquqi və sosial amillərin qarşılıqlı əlaqədə qiymətləndirilməsi daha əsaslandırılmış yanaşma hesab edilə bilər.

Araşdırma nəticələri onu da göstərir ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində residiv anlayışı əsasən formal hüquqi meyarlar əsasında müəyyən edilmişdir. Belə yanaşma hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin olunması baxımından əhəmiyyətli olsa da, residiv cinayət davranışının səbəblərinin və onun inkişaf mexanizminin tam izahına imkan vermir. Kriminoloji baxımdan eyni hüquqi statusa malik iki şəxsin təkrar cinayət törətmə səbəbləri tamamilə fərqli ola bilər. Bu isə residivə münasibətdə vahid hüquqi yanaşma ilə yanaşı, fərdi kriminoloji qiymətləndirmənin də zəruriliyini göstərir.

Kriminoloji tədqiqatlarda cinayətkar şəxsiyyətinin öyrənilməsi residiv cinayətkarlığın araşdırılmasının əsas istiqamətlərindən biri hesab edilir. Cinayətkarın davranış motivləri, sosial münasibətləri, həyat tərzi, dəyərlər sistemi və hüquqa münasibəti onun gələcək davranışını proqnozlaşdırmağa imkan verən mühüm göstəricilər sırasındadır (Aliyev və Mansurov, 2017). Məhz buna görə residiv cinayətkarlığın qiymətləndirilməsi zamanı yalnız törədilmiş cinayətin hüquqi tövsifi deyil, cinayət törətmiş şəxsin sosial portreti də nəzərə alınmalıdır. Araşdırılan elmi mənbələrin müqayisəsi göstərir ki, xarici hüquq doktrinasında residiv anlayışına daha çox preventiv yanaşma tətbiq edilir. Bu yanaşmaya əsasən residiv yalnız keçmiş cinayət davranışını deyil, həm də gələcəkdə cinayət törətmə riskini xarakterizə edən göstərici kimi qiymətləndirilir (Özgenç, 2022; Özbek, 2021). Belə yanaşma risk qiymətləndirilməsi sistemlərinin, fərdi profilaktika proqramlarının və reabilitasiya tədbirlərinin tətbiqini daha da aktuallaşdırır.

Azərbaycan qanunvericiliyində isə residivin əsasən hüquqi nəticələrinə üstünlük verilməsi müşahidə olunur. Bu yanaşma cinayət məsuliyyətinin müəyyən edilməsində hüquqi sabitliyi təmin etsə də, residiv davranışının qarşısının alınmasına yönəlmiş kriminoloji mexanizmlərin inkişaf etdirilməsi baxımından müəyyən boşluqların mövcud olduğunu göstərir. Xüsusilə penitensiar və postpenitensiar dövrdə şəxslərin sosial adaptasiyasına yönəlmiş tədbirlərin gücləndirilməsi residiv cinayətkarlığın azaldılmasına müsbət təsir göstərə bilər.

Bununla yanaşı, məhkəmə təcrübəsinin təhlili göstərir ki, son illərdə məhkəmələr residiv institutunu tətbiq edərkən yalnız qanunun formal tələbləri ilə kifayətlənmir, həm də cəzanın fərdiləşdirilməsi prinsipini nəzərə almağa çalışırlar. Bu yanaşma hüquqi ədalətin təmin olunması baxımından müsbət qiymətləndirilməlidir. Bununla belə, tədqiqatın nəticələri göstərir ki, məhkəmə təcrübəsində kriminoloji qiymətləndirmə elementlərinin daha geniş tətbiqi residiv cinayətkarlığın mahiyyətinin daha obyektiv qiymətləndirilməsinə şərait yarada bilər.

Fikrimizcə, residiv cinayətkarlığın nəzəri əsaslarının gələcək inkişaf istiqamətlərindən biri cinayət hüququ ilə kriminologiyanın qarşılıqlı inteqrasiyasının gücləndirilməsi olmalıdır. Hüquqi normaların tətbiqi zamanı kriminoloji tədqiqatların nəticələrinin nəzərə alınması, residiv davranışının determinantlarının sistemli şəkildə öyrənilməsi və cinayətkar şəxsiyyətinin kompleks qiymətləndirilməsi bu institutun daha effektiv tətbiqinə xidmət edə bilər. Beləliklə, aparılmış təhlil residiv cinayətkarlığın həm hüquqi, həm də kriminoloji aspektlərinin ayrılmaz şəkildə bağlı olduğunu təsdiq edir. Residiv institutunun yalnız normativ-hüquqi yanaşma əsasında izah edilməsi onun mahiyyətini tam əks etdirmir. Müasir elmi yanaşmalar göstərir ki, residiv cinayətkarlığın düzgün qiymətləndirilməsi üçün hüquqi, sosial, psixoloji və kriminoloji amillərin qarşılıqlı əlaqədə araşdırılması zəruridir.

Nəticə

Aparılmış tədqiqat residiv cinayətkarlığın cinayət hüququ və kriminologiyanın kəsişməsində yerləşən mürəkkəb sosial-hüquqi hadisə olduğunu göstərir. Müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində residiv institutunun hüquqi əsasları kifayət qədər sistemli şəkildə tənzimlənsə də, onun mahiyyətinin tam dərk olunması yalnız normativ-hüquqi yanaşma ilə məhdudlaşmamalıdır. Araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, residiv cinayət davranışının formalaşmasına şəxsin əvvəlki kriminal təcrübəsi ilə yanaşı, sosial mühit, ailə münasibətləri, məşğulluq vəziyyəti, hüquqi şüur səviyyəsi və digər kriminoloji determinantlar da mühüm təsir göstərir. Bu baxımdan residiv cinayətkarlığın qiymətləndirilməsi zamanı cinayətkar şəxsiyyətinin kompleks öyrənilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Hesab edirik ki, residiv institutunun tətbiqində cinayət-hüquqi və kriminoloji yanaşmaların uzlaşdırılması daha səmərəli nəticələrin əldə edilməsinə imkan verə bilər. Bu məqsədlə məhkəmə təcrübəsində fərdi kriminoloji qiymətləndirmə elementlərinin genişləndirilməsi, penitensiar və postpenitensiar dövrdə sosial adaptasiya tədbirlərinin gücləndirilməsi, eləcə də residiv davranışının determinantlarına yönəlmiş elmi tədqiqatların davam etdirilməsi məqsədəuyğun hesab edilir. Beləliklə, residiv cinayətkarlığın nəzəri əsaslarının və kriminoloji mahiyyətinin kompleks şəkildə araşdırılması bu institutun hüquqi təbiətinin daha dolğun başa düşülməsinə, cinayət qanunvericiliyinin tətbiqinin təkmilləşdirilməsinə və gələcək elmi tədqiqatların inkişafına mühüm töhfə verə bilər.

Ədəbiyyat

- Alekseev, A. I. (2012). *Kriminologiya: Kurs leksiy.* Shchit-M.
- Aliyev, N., & Mansurov, V. (2017). *Kriminologiya və cinayətlərin profilaktikası.* Ecoprint.
- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct* (5th ed.). LexisNexis.
- Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumu. (2003, June 25). *Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında* (Qərar No. 4). Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi. <https://supremecourt.gov.az/az/media/xeberler/mehkemeler-terefinden-cinayet-cezalarinin-teyin-edilmesi-tecrubesi-haqqinda-azerbaycan-respublikasi-151>
- Azərbaycan Respublikası. (1999). *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi.* <https://e-qanun.az/>
- Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumu. (2010, September 6). *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18-ci və 83.1-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair qərar.* <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/192>

- Beccaria, C. (2009). *On crimes and punishments* (D. Young, Trans.). Hackett Publishing. (Original work published 1764)
- Dolgova, A. I. (2010). *Kriminologiya*. Norma.
- Inshakov, S. M. (2000). *Kriminologiya*. Yurisprudentsiya.
- Kudryavtsev, V. N. (1976). *Prichiny pravonarusheniy*. Nauka.
- Kuznetsova, N. F. (1984). *Problemy kriminologicheskoy determinatsii*. Izdatelstvo Moskovskogo Universiteta.
- Luneev, V. V. (2005). *Prestupnost XX veka: Mirovye, regionalnye i rossiyskie tendentsii*. Norma.
- Özbek, V. Ö. (2021). *Türk ceza hukuku genel hükümler*. Seçkin Yayıncılık.
- Özgenç, İ. (2022). *Türk ceza hukuku genel hükümler*. Seçkin Yayıncılık.
- Roxin, C. (2006). *Strafrecht: Allgemeiner Teil. Band I: Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre* (4. Aufl.). C. H. Beck.
- Siegel, L. J. (2018). *Criminology: Theories, patterns, and typologies* (13th ed.). Cengage Learning.